

WOORDWIJS

De zeven gemeentes in Openbaring 1-3

H.R. van de Kamp

De christelijke gemeente heeft het moeilijk om haar stem op de straten van de grote stad te laten klinken. In het stadscentrum klinken zoveel andere stemmen. Neem als voorbeeld Rotterdam, de stad aan de Maas. In kerkgebouwen komen christenen samen. Daar klinkt het lied voor hun Koning. Het Groothandelscentrum bezingt de macht van de handel. Het havenwezen is de trots van de stad. In de Kuip klinkt het lied voor koning Voetbal. In de schouwburgen en concertzalen klinken de tonen van de muziek. Een centrum van wetenschap: de Erasmus Universiteit. In de rosse buurten en sekstempels klinkt weer een ander lied.

De stem van de gemeente voor haar Heer is echt niet de enige in de stad. Er zijn vele andere tonen van aanbidding hoorbaar. De volgelingen van koning Jezus denken in vaak kleine gemeenschappen na over de vraag hoe de massa van de grote stad te bereiken is met de koninklijke boodschap.

Deze situatie is niet uniek in de geschiedenis. Geloofsgenoten in de eerste eeuw van de christelijke jaartelling kunnen een soortgelijk verhaal vertellen. We kijken in dit artikel naar de zeven gemeentes in Klein-Azië (Asia), die in Openbaring 1-3 worden genoemd. De leden van hun gemeentes leven in steden en hebben te maken met de verafgoding van handel en welvaart, met de verering voor de keizer van Rome, met de trots op het havenwezen, met de sportverafgoding in het stadion, met de seksuele verwording in de havenbuurten. Het helpt ons om hen als medestrijders te herkennen, als we iets meer van hun omstandigheden afweten.

Elk van de zeven steden

Efeze is de hoofdstad van de Romeinse provincie Asia en was destijds gelegen aan de westkust (de deels opgegraven ruïnes van de stad liggen thans enkele kilometers landinwaarts). Dankzij haar haven was de stad de toegangspoort tot Azië. De scheepvaartroute van Rome naar Azië had Efeze als eindstation. Tegelijk was Efeze beginstation voor verder transport: goede verbindingen met het binnenland en een karavaanroute naar de Eufraat. Andersom geldt hetzelfde. De handel van Asia met Iran, India en China bracht veel producten naar Efeze, die daar werden verscheept voor doorvoer naar Rome. Ook veel olijfolie, wijn en graan werd in de havens van Efeze verscheept voor export naar Rome. Alle producten uit het oosten gaan via Efeze over de Middellandse Zee naar Rome. De onderwater-archeologen hebben op de zeebodem vele scheepswrakken ontdekt uit de periode tussen 200 voor en 200 na Chr. In die periode was er veel handel overzee. Na de supersteden Rome, Carthago, Alexandrië en Antiochië was het de vijfde stad in de Oudheid met meer dan 100.000 inwoners. Na Alexandrië de grootste havenstad van het oosten.

De stad kende zichzelf de titel metropool (moederstad) van Asia toe. Als Johannes aan het eind van de eerste eeuw de boodschap voor Christus' gemeente te Efeze ontvangt, is de stad op het hoogtepunt van haar bloei. Ze staat dan al ruim twee eeuwen (vanaf 133 voor Chr.) onder Romeins bestuur.

Efeze is een centrum van cultuur: keizer Nero liet als liefhebber van toneel het theater vergroten. Het is ook een centrum van sport: Nero liet als liefhebber van atletiek het stadion

herbouwen. Gladiatorenspelen en gevechten met wilde dieren vonden plaats. Uit de Romeinse tijd stammen de gymnasia en baden. Het is een centrum van wetenschap: Efeze kende een beroemde bibliotheek en was een centrum van retorica.

Het is een stad waar godsdiensten elkaar ontmoeten: Artemis heeft er een beroemde tempel. De zilversmeden verdienden goed aan de miniatuurtempels, zo weten we uit Handelingen 19. Keizer Augustus stond Efeze toe een tempel te wijden aan Julius Caesar, het begin van de keizercultus in Asia. Efeze is een raakpunt van de oosterse en westerse wereld. De stad werd bewoond door Grieken, Egyptenaren, Foeniciërs, Perzen en Romeinen. De stad heeft veel vreemdelingenverkeer: handelaars, militairen, ambtenaren en toeristen. Bij een bezoek aan het opgravingsterrein laten de gidsen zien hoe in de straatstenen een steen is ingevoegd die vreemdelingen de weg wijst naar het bordeel! De beeldspraak van de hoer was in deze samenleving veelzeggend (Op. 17).

De christelijke gemeente is tijdens Paulus' werkzaamheid in Efeze ontstaan (Hand. 18:19-21). Vanuit dit strategisch centrum heeft Paulus drie jaar lang gewerkt in stad en ommeland (Hand. 19). Volgens de oude kerkelijke overlevering heeft ook de apostel Johannes jarenlang in de stad Efeze gewerkt. Hij is daar gestorven en begraven.

Smyrna was eveneens een havenstad met een bloeiende handel door de gunstige ligging aan handelswegen en aan de golf van Smyrna. Na Efeze is het de belangrijkste havenstad van Klein-Azië. De grootste bloei beleeft Smyrna in de keizertijd. Munten en inscripties getuigen van Smyrna's trots. Ook Smyrna is een stad van wetenschap (bibliotheek), cultuur (theater), sport (gymnasium en stadion) en spelen (gladiatoren, circus). Smyrna gold als een van de mooiste steden van de Oudheid en was beroemd om haar gouden straat en haar rechthoekig stratenplan. Tempels voor vele goden sieren de stad. Ook Smyrna is een centrum van keizerverering.

Pergamum is het Romeinse administratieve en juridische centrum, eveneens voorzien van tempels voor Rome en Augustus. Als het Athene van Klein-Azië gold het als centrum van kunst, cultuur en wetenschap (bibliotheek). Ook in religieus opzicht is het een centrum: westerse en oosterse religies ontmoeten elkaar. Bijzonder voor Pergamum is de verering van Asklepius. In de aan hem gewijde tempel was een geneeskrachtige bron. Het is ook de stad van de pottenbakkers.

Tyatira ligt evenals Pergamum niet aan water, maar meer in het binnenland. Het is een centrum van handel en industrie. Er waren gilden van wolwevers, linnenwevers, kleermakers, ververs, leerlooiers, kopersmeden, pottenbakkers en purperfabrikanten. In Handelingen 16:14 ontmoeten we Lydia, de purperverkoopster uit Tyatira. Zij is in Filippi, mogelijk om de belangen van haar purperhandel te behartigen. Mensen van verschillende rassen en godsdiensten bevolkten de stad.

Sardes is de stad van juweliers en goudsmeden. Twee edelstenen uit de plaatselijke mijnen danken hun naam aan de stad (sardion en sardonix). Het had een gunstige ligging voor de handel aan de wegen naar Smyrna en Pergamum. Textiel en tapijten, parfums en zalven werden verhandeld. In de Romeinse tijd was Sardes een stad volop in ontwikkeling. Ook hier zijn een stadion en theater gevonden. Beroemd is Sardes om de volledig opgegraven synagoge.

Filadelfia had een strategische ligging aan een kruispunt van wegen. Ze was beroemd om haar wijnbouw, om haar bron met geneeskrachtig water en haar bloeiende industrie. Veel

vreemdelingen kwamen af op de spelen en wedstrijden. Filadelfia was de poort naar het oosten. Stad en streek waren erg gevoelig voor aardbevingen. Naast vele godentempels was er ook een tempel voor de keizerverering.

Laodicea ligt eveneens aan een kruispunt van twee hoofdwegen. Het is een bestuurlijk centrum en een bloeiende stad. Het is de stad van de bankiers en van textielindustrie. Beroemd is het aquaduct van Laodicea. Naast de tempels voor vele goden is ook een tempel voor keizerverering blootgelegd. Ogenzalf was een specialiteit van de stad.

Toespelingen op plaatselijke toestanden

Wat zullen de hoorders bij voorlezing van Openbaring hun oren hebben gespitst, als ze merkten dat op de situatie in hun stad werd gezinspeeld. In de perkamentstad Pergamum luisteren ze extra als het over de boekrol gaat. In de stad van de edelstenen Sardes als het over de edelstenen gaat (hoofdstuk 4 en 21). Inwoners van de bankiersstad Laodicea horen met belangstelling naar passages over goud. Werkers in de textielfabricage voelen zich aangesproken door beelden van witte kleren.

Christus blijkt in het aanspreken van de gemeentes vertrouwd met de plaatselijke omstandigheden. De afstand in eeuwen speelt ons parten: de hoorders destijds zullen meer hebben herkend dan wij vandaag. Toch kunnen we dankzij de kennis uit opgravingen verschillende toespelingen herkennen. De krans van overwinning spreekt sterk in een samenleving die veel aandacht heeft voor sportprestaties. Het stukslaan van pottenbakkerswerk komt pottenbakkers bekend voor. De beeldspraak van het lauwe water wordt begrepen in de stad Laodicea, die bekend is om haar lauwe water.

Samenhang van de zeven boodschappen met het hele boek

Hoewel de zeven koninklijke edicten in hoofdstuk 2-3 qua vorm verschillen van de visioenen in de rest van het boek, is toch samenhang aanwijsbaar. Ik noemde al enkele voorbeelden. U kunt het zelf ook nagaan in een hoofdstuk als Openbaring 18. Het groothandelscentrum Babylon blijkt een beschrijving van Rome te zijn, het centrum van handel, toegespitst op de Klein-Aziatische gezichtskring van het boek. In Johannes spreekt de man die het scheepvaartverkeer heeft geobserveerd, die het leven in de havenstad kent. Treffend komt dit tot uiting in de lijst van 28 handelswaren (18:12-13). Deze catalogus gunt ons een blik in de weelde van Rome. Veel van deze producten importeerde Rome via de Klein-Aziatische havens. De belangrijkste producten van Klein-Azië treffen we aan: wijn, olie, marmer, pottenbakkerswerk, perkament, hout, paarden, smaragd, goud, zilver, ijzer, wol, linnen, geverfde stoffen en tapijten. Geleerden die de economische geschiedenis van Rome hebben bestudeerd, bevestigen hoe exact deze lijst is.

De verleiding

Wat is voor de christenen in deze samenleving de grote verleiding geweest? In Openbaring 18:4 komen we die op het spoor. Johannes kent zijn gemeenteleden. Hij weet dat er in de gildehallen ook christenen werken. In de havens eveneens. Ze staan ook als scheepslui aan het roer van de schepen. Ze zijn volop betrokken bij de handelsnetwerken in de eerste eeuw. Johannes tekent hoe het handelsgebeuren verweven is met de keizerverering. Het was moeilijk contracten in de wacht te slepen zonder mee te doen aan de maaltijden en optochten ter ere van de Romeinse keizer, de grote weldoener ook van de Romeinse provincie Asia. De waarschuwing is: trek eruit weg, mijn volk, deel niet in haar zonden. In het doorgeven van Christus' stem is het ook pastor Johannes die waarschuwt: ga niet te ver met het opgaan in de economische netwerken, zodat je loyaliteit aan je Heer Jezus in gevaar komt. Over het gevaar

waaraan de christenen in de zeven gemeentes blootstaan, spreken we apart in het volgende artikel.

Vragen:

1. Herkent u het portret van de grote stad aan het begin van dit artikel? Is het tot grote steden beperkt?
2. Ziet u nog meer verbindingslijnen lopen tussen de zeven brieven in hoofdstuk 2-3 en de rest van het bijbelboek?
3. Bespreek het verband tussen Openbaring 18 en hoofdstuk 2-3.